

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Protected by PDF Anti-Copy Free

Дудар Олена Вікторівна

«ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ РОМАНІВ
«СЕСТРИ РІЧИНСЬКІ» ІРИНИ ВІЛЬДЕ ТА «ОПЛОТ» ТЕОДОРА ДРАЙЗЕРА:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ»

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10. 01. 05 – порівняльне літературознавство

У епоху глобалізації локальних культур, у час розгубленості та соціально-психологічного пошуку «самоідентифікації особистості», в період літературознавчого постмодернізму, який увібрив розбурханість процесів довкілля, і характеризується нестабільністю, фрагментарністю, суперечливістю, становить художньо-естетичну суміш, еkleктику релятивізму, скептицизму, нігілізму, аполітизму, плюралізму, прагматизму, поєднує в собі гібридність, фантастику, іронію, пародію, гру, стилізацію, вже сама постановка проблематики дисертації Олени Дудар «Жанрова своєрідність соціально-психологічних романів «Сестри Річинські» Ірини Вільде та «Оплот» Теодора Драйзера: компаративний аспект», де центральною темою є жанр соціально-психологічного роману з його композиційно-логічною виваженістю та довершеністю форми, де індивід розглядається на суспільному тлі, а становлення його характеру залежить від біологічних особливостей та соціального середовища, навіює спокій, передбачуваність, стабільність та позитив у сприйнятті дисертаційного тексту.

Переосмислюючи художні цінності у світлі незаангажованості думки, нового прочитання літературного доробку відомих та маловідомих представників світової словесності, «розгерматизування» обріїв українського літературознавства, дисертаційна розвідка видається актуальною та на часі. У науковій роботі дисертантка ставить собі за мету реінтерпретувати творчий доробок монументального американського письменника Теодора Драйзера, славу якому приніс уже перший твір «Сестра Керрі» і засвідчив яскравий

самобутній талант. Водночас Олена Дудар акцентує увагу на непересічному художньо-естетичному мисленні української письменниці ХХ століття Ірини Вільде (Дарини Полотнюк), літературна доля якої складалася за власними канонами, адже через «суперечливість світоглядних позицій та лібералізм поглядів» вона не належала до канонізованих авторів соцреалізму», як О. Корнійчук, Я. Галан. При цьому її потенціал творчості пройшов випробування часу та вивів мистецький доробок на сучасну літературну авансцену та поставив його у центрі наукових зацікавлень.

Зазначимо, що художній спадок Ірини Вільде відобразився у монографіях М. Вальо (1962), В. Качкан (1991), у передмові до зібрання творів у п'яти томах К. Волинського, у статтях М. Кодака (1880), М. Івасюка (1982), І. Денисюка (1988). У 1995 році у Києві була захищена кандидатська дисертація Наталею Мафтин на тему «Проблематика та жанрова специфіка малої прози Ірини Вільде раннього періоду творчості в контексті української новелістики», а згодом у 1998 році вийшла монографія цієї ж авторки «Мала проза Ірини Вільде: неповторність індивідуального голосу». Як бачимо, літературна постать української письменниці неодноразово слугувала об'єктом вивчення історії українського літературознавства, проте не досліджувалася у руслі компаративістики, у контексті світової літератури.

Художня спадщина Теодора Драйзера зручно вміщалася в рамки соцреалізму, а тому відома українському читачеві, однак здебільшого з російськомовних джерел: Г. Гельфандбейна (1966), М. Мендельсона (1971), С. Батурина (1975), Б. Парчевської (1976), Я. Засурського (1977). У 1995 році у Санкт-Петербурзі була захищена докторська дисертація Євгенією Морозкіною на тему: «Творчість Теодора Драйзера та літературний розвиток США на межі ХІХ-ХХ століть». Українська драйзеріана представлена розвідками літературознавця-американіста Т. Денисової: «Америка, як вона є» у передмові до книги «Сестра Керрі» (1971), розділом у монографіях: «Роман і романісти США ХХ століття» (1990), «Історія американської літератури ХХ століття» (2002). Оцінивши стан вивчення творчості обох американського та українського романістів, робимо висновок, що дисертаційна робота Олени Дудар «Жанрова

своєрідність соціально-психологічних романів «Сестри Річинські» Ірини Вільде та «Оплот» Теодора Драйзера: компаративний аспект» вносить новизну в літературознавчу порівняльну науку та має самостійний, новаторський характер.

Protected by PDF Anti-Copy Free
(Upgrade to Pro Version to Remove the Watermark)

Авторка буде свою дисертаційну роботу на вагомому теоретико-методологічному підґрунті, спираючись на наукові праці генетичного характеру М. Бахтіна, М. Затонського, В. Шкловського, Т. Денисової, а також на вчення О. Веселовського, Г. Гегеля, Ш. Сент-Бева, З. Фрейда, К. Юнга й інших. Дисертантка у своїй розвідці окреслює різновиди романного жанру, демонструє конкретне художнє втілення підсвідомого колективного архетипного мислення та визначає особливості наративної тканини досліджуваних творів американської та української літератури, виходячи на рівень міжкультурної комунікації. Водночас демонструючи, що українська література, яка природно розвивалася за своїми іманентними самобутніми канонами, повноцінно вписувалася у світовий літературний процес, про що свідчить синхронність звернення митців до жанру соціально-психологічного роману в Україні й США.

Наукове дослідження Олени Дудар викладено українською мовою на 192 сторінках друкованого тексту (основний текст – 167 сторінок) і складається зі вступу, 3 розділів, 8 підрозділів, висновків, списку використаної літератури.

Джерелознавча база містить доречні, авторитетні видання та публікації. Дисертантка опрацювала поважний пласт наукової літератури, у списку використаних джерел налічується 294 позиції, із них близько 30 – іноземною мовою.

Об'єкт і предмет наукового дослідження витікають з проблематики, заявленої у темі дисертації, у той час як визначені мета і завдання роботи, зумовлюють її логічну та послідовну структуру.

У першому розділі «Сестри Річинські» Ірини Вільде та «Оплот» Теодора Драйзера у контексті особливостей становлення соціально-психологічних романів» демонструються різноманітні класифікації, розроблені літературознавцями для зручності типологізації романів за способом повісткування, за статикою-динамікою характерів, за принципом романічної

побудови, за засобами вираження, за характером конфлікту. При розгляді жанрових особливостей «сімейного роману», дисертантка посилається на судження науковців: Г. Лукача, Б. Томашевського, Е. Мюіра, М. Бахтіна, Г. Поспелової, Д. Затонського, Н. Фрая, Т. Денисової, І. Денисюка та багато інших. Зазначимо, що дисертантка найбільшого опирається на праці вчених радянської доби та сучасних українських дослідників, однак незначна увага приділяється американській критичній думці.

Звісно, рецепція творчого доробку Теодора Драйзера не є предметом вивчення цього дисертаційного дослідження, однак робота виконується у ракурсі порівняльного літературознавства, тому вважаємо, що доцільно хоча б принагідно в межах одного чи декількох абзаців зробити екскурс у рецепцію творчості американського митця на його рідних теренах і водночас виявити думку американських критиків про те, які жанрові особливості романів Драйзера виокремлюють його серед інших американських романістів. Приміром, монографія Малколма Бредбарі «Сучасний американський роман» (Malcolm Bradbury. The Modern American Novel. – Oxford. New York, 1983) засвідчує, що вже у першій книзі Теодора Драйзера «Сестра Керрі» виявився його талант, розглядає творчість письменника як один із важливих етапів у контексті становлення американського романного жанру і допомагає краще зрозуміти його місце та значення як романіста в американській літературі.

У підрозділі 1. 1 «Жанрова семантика романів «Сестри Річинські» Ірини Вільде та «Оплот» Теодора Драйзера» дисертантка намагається окреслити гнучкі та взаємопроникливі жанрові межі «сімейного роману», постійно перебуваючи у площині українських визначень: «роман сімейної хроніки», «сімейно-побутовий роман», «роман-виховання», англійських понять «family romance», «family novel», «domestic novel», «past family romance». Олена Дудар слушно зазначає, що жанровою складовою досліджуваних нею романів є риси «роману-виховання», які виявляються на сюжетно-композиційному рівні, за типом художнього наративу, за концепцією оповідного часу, за дидактичним та повчальним стилем. У виважених самостійних висновках визначається належність роману «Сестри Річинські» до жанрового різновиду «сімейної

хроніки», натомість роману «Оплот» – до «сімейної хроніки з рисами соціально-психологічного роману» (с. 27).

Protected by PDF Anti-Copy Free

(Upgrade to Pro Version to Remove the Watermark)

У підрозділі 1.2 «Конфлікт як жанровий чинник соціально-психологічного роману» авторка, дотримуючись схеми аналізу системи конфліктів: «суспільство – сім'я – внутрішні конфлікти», диференціює та класифікує типи конфліктів у багатопланових американському й українському романах: «сім'я – суспільство» (с.35); «внутрішньо сімейні конфлікти» (с. 40); «внутрішні конфлікти» (с.45), що полегшує розуміння складних сюжетних колізій та перипетій головних персонажів.

Авторка на основі перевірених нею фактів переконує, що попри обізнаність Ірини Вільде із творами світової літератури, у її творчій та епістолярній спадщині не згадується про те, що вона читала твори Теодора Драйзера загалом, і твір «Оплот» зокрема, а отже, як заявляє дисертантка: «це дає підстави для твердження про паралелізм художнього мислення обох митців ...» (с. 23), відтак є об'єктом порівняльно-типологічного аналізу. Як бачимо, безпосередній чи опосередкований контакт-генетичний зв'язок творчості українського та американського письменників виключений, тому в роботі мова йде про типологічні зіставлення. Як відомо, типологічні спорідненості будь-якого рівня зазвичай спричинені «суспільно-типологічними», «літературно-типологічними» та «психолого-типологічними» сходженнями згідно із вченням Д. Дюришина. Хотілося б дізнатися думку дисертантки, що саме слугувало виникненню паралелізму майже одночасного звернення обох письменників до соціально-психологічного романного жанру. Відповідь лежить на поверхні дисертаційного дослідження, адже дисертантка постійно перебуває в об'єктивних вимірах зовнішніх та внутрішніх обставин творчого процесу досліджуваних митців, однак в роботі про це чітко не зазначається і тільки спорадично вказується на ті чи інші чинники.

У другому розділі «Вербалізація першообразів несвідомого у соціально-психологічних романах Ірини Вільде «Сестри Річинські» та Теодора Драйзера «Оплот», який включає три підрозділи: 2.1 «Особливості художньої реалізації архетипу Матері»; 2.2 «Архетип Батька як відображення світоглядної настанови

автора»; 2.3 «Інтерпретація міфологеми Дому», йдеться про міфопоетичні інтерпретації тексту, про колективне підсвідоме (за З. Фройдом, К. Юнгом). Дисертантка досліджує специфіку втілення «архетипу Матері та Батька» та «міфологеми Дому» у романі Ірини Вільде «Сестри Річинські» та Теодора Драйзера «Оплот». Адже, як влучно зазначає: «Міфологічна свідомість володіє власною специфікою, собі метафоричні образи поетичного самоусвідомлення людини та життя, в результаті чого сформовані в архаїчні часи уявлення продовжують впливати на менталітет, культуру народу в сьогоденні» (с.62). Зауважимо, що хоча дисертантка розглядає жіночу ідентичність роману Ірини Вільде у третьому підрозділі третього розділу, вважаємо, що було б доцільним наголосити на гендерних особливостях творення образу Матері письменником-жінкою та письменником-чоловіком у підрозділі 2. 1.

Третій розділ «Наративний аналіз соціально-психологічних романів Ірини Вільде та Теодора Драйзера» імпонує мені найбільше, адже вміщує доречний ґрунтовний теоретичний матеріал, який сприяє високій якості поетикального аналізу романів. У 3. 1 «Ретроспекція як основна зміна напрямку руху художнього часу в романах Ірини Вільде «Сестри Річинські» та Теодора Драйзера «Оплот», враховуючи теоретичні положення про сутність наратології Ж. Женета, В. Шміда, В. Кухаренка, Н. Копистянської, проводиться дослідження наративної тканини тексту з точки зору ретроспективи, де в українському творі наявні «ретроспективні відступи-спогади», «засоби метанаративної ретроспекції» (на матеріалі авторських листів та щоденника), «асоціативні ремінісцентні ретроспекції», «кумулятивна (хронологічна) ретроспекція», натомість в американському творі «суцільним блоком (частина перша) подається ретроспективний опис дитинства та юності Солона Барнса» (с. 114). Проведений компаративно-типологічний аналіз на наративному рівні художньо-естетичних структур виявив, як зазначає дисертантка, що «у порівнянні з наратором Ірини Вільде, освіченим інтелектуалом, що володіє мистецтвом слова, Драйзерівський наратор – хронікер епохи, досить лаконічний, інколи замкнутий» (с. 117). У підрозділі 3. 2 «Концепт текстової

інтерференції у романному дискурсі» Олена Дудар пояснює явище інтерференції як накладання тексту персонажів на авторський оповідний текст, де «невласне-пряма мова» – це прийом передачі мови героя, а «невласно-авторське повісткування» – це спосіб описування. «Третьоособова манера викладу (первинний недієгетичний автор) у соціально-психологічних романах Вільде «Сестри Річинські» та Д. «Оплот»» (с. 120) вважається спільною наратологічною ознакою. У підрозділі 3.3 «Ідентичність роману Ірини Вільде «Сестри Річинські»: національна та жіноча» галерея образів жінок-галичанок роману Ірини Вільде розглядається у світлі гендерних студій та крізь призму етнічної приналежності.

Промовисто, що незважаючи на багатоплановість та різноаспектність досліджуваних творів, великий об'єм, дисертантка виявила навички компаративно-порівняльного аналізу. Однак у тексті дисертації варто було б уникати нагромадження великої кількості цитат у межах однієї сторінки (с. 38, 53, 77, 152).

Рецензована робота характеризується доречністю наукових посилань. Дисертація та автореферат ретельно вичитані, відредаговані, що засвідчує високу філологічну культуру дисертантки. Мова дисертації й автореферату стилістично й лексично вправна, текст читабельний і зручно форматований, хоча трапляються комп'ютерні огріхи (32; 68; 117; 149). У публікаціях та авторефераті відображені основні тези дисертації.

У змісті наукового дослідження є текстуалізовані проміжні ґрунтовні висновки до кожного розділу. Загальні висновки до роботи відповідають поставленій меті та завданням, авторка узагальнила основні положення дисертації, систематизувала суттєві тези. Дисертантка проявила достатній рівень компетентності та фахової сумлінності, відчувається доказовість і вмотивованість суджень та оцінок.

У підсумку зазначу, що вказані вище недогляди не вплинули на концептуальність та зміст дисертації Олени Дудар «Жанрова своєрідність соціально-психологічних романів «Сестри Річинські» Ірини Вільде та «Оплот»

Теодора Драйзера: компаративний аспект», а дослідження є цілісним і ґрунтовним.

Protected by PDF Anti-Copy Free
(Upgrade to Pro Version to Remove the Watermark)
Дисертація Олени Дудар «Жанрова своєрідність соціально-психологічних романів «Сестри Річинські» Ірини Вільде та «Оплот» Теодора Драйзера: компаративний аспект» є новим, багатовекторним дослідженням, що відповідає вимогам ВАК України для кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.05 – порівняльне літературознавство.

**Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і перекладу
Прикарпатського національного
університету імені В.Стефаника**

Л. О. Богачевська